

VÄSTERBOTTNISK KVINNOHISTORIA

*Karin Eriksson
(1937–2014).
Foto i privat ägo.*

Karin Eriksson, en stridbar länsantikvarie

Kerstin Thörn

Karin Eriksson (1937–2014) utsågs 1976 till Västerbottens läns första länsantikvarie. Det var samma år som det nya ämbetet inrättades runt om i Sverige, och det blev ett ämbete som bröt den manliga dominansen på landets länsstyrelser. Tillsammans med Karin Eriksson blev ytterligare ett mindre antal kvinnor utnämnda runt om i landet.

Karin Eriksson var vid utnämmandet redan en känd profil i Umeå och Västerbotten genom sitt idoga arbete med byggnadsantikvariska frågor på Västerbottens museum. Karin Eriksson var delvis upp vuxen i Umeå och med undantag för barnåren och några studieår förblev Umeå Karin Erikssons hemort.

Karin Eriksson, född 1937, växte upp i Vaxholm tillsammans med äldre brodern Anders Lundström, född 1935, och lillebror Lars Lundström, född 1938. Alla barnen var födda i Vaxholm dit föräldrarna Hjalmar Lundström (1903–1978) och Gunnel Lundström, född Grip, (1907–1996) flyttade från Borås där fadern, som var jurist, arbetade på advokatkontor och modern var hemmafru. När Karin var 11 år, 1948, flyttade familjen till Umeå där Hjalmar Lundström fick tjänst som hovrättssekreterare. Modern Gunnel var teckningslärare, utbildad på Konstfack, och i Umeå återupptog hon sitt yrke vid Umeå kommunala flickskola där hon var kvar fram till pensioneringen.

Karin gick i folkskolan på Vasaskolan men sökte in till Umeå Högre allmänna läroverk efter femte läsåret. Hon kom att gå latinlinjen och tog studentexamen 1956. Därefter flyttade hon till Stockholm och läste franska och konstvetenskap. Redan i Umeå hade hon blivit bekant med den ett år äldre Jan Eriksson från Gideå. De återfann varandra efter några år och gifte sig 1959 i Umeå men bosatte sig i Uppsala där Jan läste medicin och där paret två döttrar föddes. Jan fullföljde sina studier i Umeå från och med 1961. Äktenskapet upplöstes efter några år och 1970 gifte Karin om sig med kulturgeografen Gösta Weissglas som hade vårdnaden om två söner. Året därpå, 1971, föddes paret gemensamma dotter.

Karin började redan i Uppsala att studera till bibliotekarie och fortsatte därmed i Umeå men fullföljde inte utbildningen eftersom studierna delvis var förlagda söderut. Redan 1963 fick hon jobb vid länsmuseet med att ordna upp biblioteket men fick snart andra arbetsuppgifter och från 1974 var hennes arbete inriktat mot byggnadsvård. Hennes efterföljare på den posten kom att kallas byggnadsantikvarier. Som antikvarie vid Västerbottens länsmuseum fick Karin Eriksson i uppdrag att inventera skyddsvärda byggnader och miljöer i Umeås centralare delar. Under tiden vid museet höll hon även på med sina doktorandstudier. Studien om skyddsvärda byggnader utkom 1974. Året efter, 1975, disputerade hon på avhandlingen *Studier i Umeå stads byggnadshistoria*. De akademiska meriterna gjorde att hon undervisade en del vid universitetet bland annat på kulturvetarlinjen och på institutionen för museologi. Efter fjorton år på museet utnämndes hon så till länsantikvarie vid länsstyrelsen i Västerbotten.

Karin Eriksson

Studier i Umeå stads byggnadshistoria

Från 1621 till omkring 1895

UMEÅ 1975

Karin Erikssons avhandling "Studier i Umeå stads byggnadshistoria" (1975).

1976 inrättades vid länsstyrelserna runt om i Sverige ett nytt ämbete, länsantikvarieämbetet. Orsaken till detta är tämligen komplicerad och hänger ihop dels med museiutredningen 1965, dels med bristen på idéer kring kulturminnesvården. Från politiskt håll var man nöjd med att Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet skötte sitt. Vid tiden framfördes dock många tankar kring samhällsplaneringsfrågor och initiativ togs bland annat till den fysiska riksplaneringen och ett ökat naturskydd aktualiserades. Idén att även kulturminnesvården eller kulturmiljövården skulle ingå i samhällsplaneringen växte fram och ledde till ett förslag 1971 om att överflytta ansvaret för kulturminnesvården från länsmuseumerna till länsstyrelserna. Ett sådant förslag skulle stärka kulturmiljövården eftersom den då kunde regleras via lagstiftning och Riksantikvarieämbetet kunde delegera beslut till länsantikvarierna. Tidigare hade länsmuseumerna varit ansvariga för kulturminnesvården men saknade den tyngd som ett statligt ämbete hade. Med det nya förslaget kom länsarkitekten, naturvårdens företrädare och kulturmiljövården att sitta vid samma bord.

Karin Eriksson i Lövånger kyrkstad 1990.
Fotograf: Maria Löfgren. Skellefteå museum.

Men stora svårigheter väntade eftersom länsantikvarierna till skillnad från naturvårdsenheten inte fick egna personella resurser utan förväntades samarbeta med länsmuseum som var en helt annan institution med landsting och kommun som huvudmän (idag är delar av länsmuseum i Västerbotten ett aktiebolag). Vid museerna fanns de personella resurserna och inledningsvis var det tänkt att länsantikvarierna skulle kunna föreslå museerna att göra vissa inventeringar eller vad det nu kunde vara men ett sådant samarbete blev mera sällan etablerat i praktiken. Länsantikvarierna behövde inte bara utredningar om angelägna kulturminnen utan även planer för den praktiska byggnadsvården och kulturmiljövården. Karin Eriksson löste detta genom att uppdraga åt Rolf Sixtensson, byggnadsingenjör med stor kompetens inom den praktiska byggnadsvården, att på 25 % av sin tjänst utföra uppdrag åt länsantikvarierna. Rolf kom dock inte att sitta på länsstyrelsen utan vid museet och hans lön betalades av länsstyrelsen via museet. Under loppet av några år hade deltidstjänsten blivit en heltidstjänst.

Hur skulle ansvaret för kulturminnesvården fördelas mellan Riksantikvarieämbetet, länsmuseumerna och länsantikvarierna? Fram till 1995 hade Riksantikvarieämbetet ansvar för kyrkorna. Det blev ganska svårt för de nyutträdde länsantikvarierna att både hinna med planering tillsammans med museet och kulturminnesvårdens egna samhällsplanerande ärenden. Kulturminnesvården hamnade i viss mån i en revirstrid mellan museumerna och länsstyrelserna och så har det egentligen förblivit om man ser till situationen i landet. En av Karin Erikssons stora och viktiga insatser var dock att hålla samarbetet med museet levande vilket hon också lyckades med.

När Karin tillträdde den nyinrättade tjänsten som länsantikvarie var hon till en början helt ensam och hade då länsrådet som chef. Efter en tid fick hon vissa administrativa resurser men aldrig egentligen en akademiskt kvalificerad stab. Den fanns vid museet. Så småningom, men först på 1990-talet, anställdes både en biträdande länsantikvarie som var arkeolog, en kompetens som Karin saknade, och det inrättades även en tjänst för kyrkoärendena. Fem eller sex år före Karin Erikssons pensionering gjordes en omorganisering vid länsstyrelsen där kulturmiljöenheten miste sin självständighet vilket gjorde henne mycket besviken. Karin kom under sin sista tid före pensioneringen att träda tillbaka som länsantikvarie dels för att bli mentor åt den nye länsantikvarierna dels för att arbeta med det projekt som handlade om Blå vägen och vänorten Petrozavodsk.

Karin Erikssons efterträdare, länsantikvarie Bo Sundin, idag pensionerad, arbetade med Karin Eriksson både vid museet och på länsstyrelsen. Han menar att det är inom fem områden som Karin har gjort ovärderliga insatser, något som gör att Västerbotten är synnerligen väl rustat när det kommer till kulturminnesvård och kulturmiljövård. Jag har redan nämnt det viktiga samarbetet med länsmuseum som också inkluderade kontakter med Riksantikvarieämbetet som bjöds in till Umeå för att göra studiebesök runt om i länet.

Karin Eriksson tog ett kraftfullt initiativ vad gäller byggnadsminnesvården. Arbetet med att få byggnadsbyggnadsminnesförklarade med stöd av kulturmiljölagen är mycket omfattande. Under Karin Erikssons tid som länsantikvarie upprättades ett 50-tal byggnadsminnen i Västerbotten. Vidare initierade Karin en enastående kunskapsuppbyggnad om tillståndet i länet vad gäller kulturminnesvården och kulturmiljövården. Hon samarbetade såväl med kommuner runt om i länet som med företrädare för universitetet. Det var ett pionjärarbete av imponerande omfattning. Ett oerhört stort antal rapporter skrevs om såväl specifika miljöer som

Fatmomakke. Foto: privat.

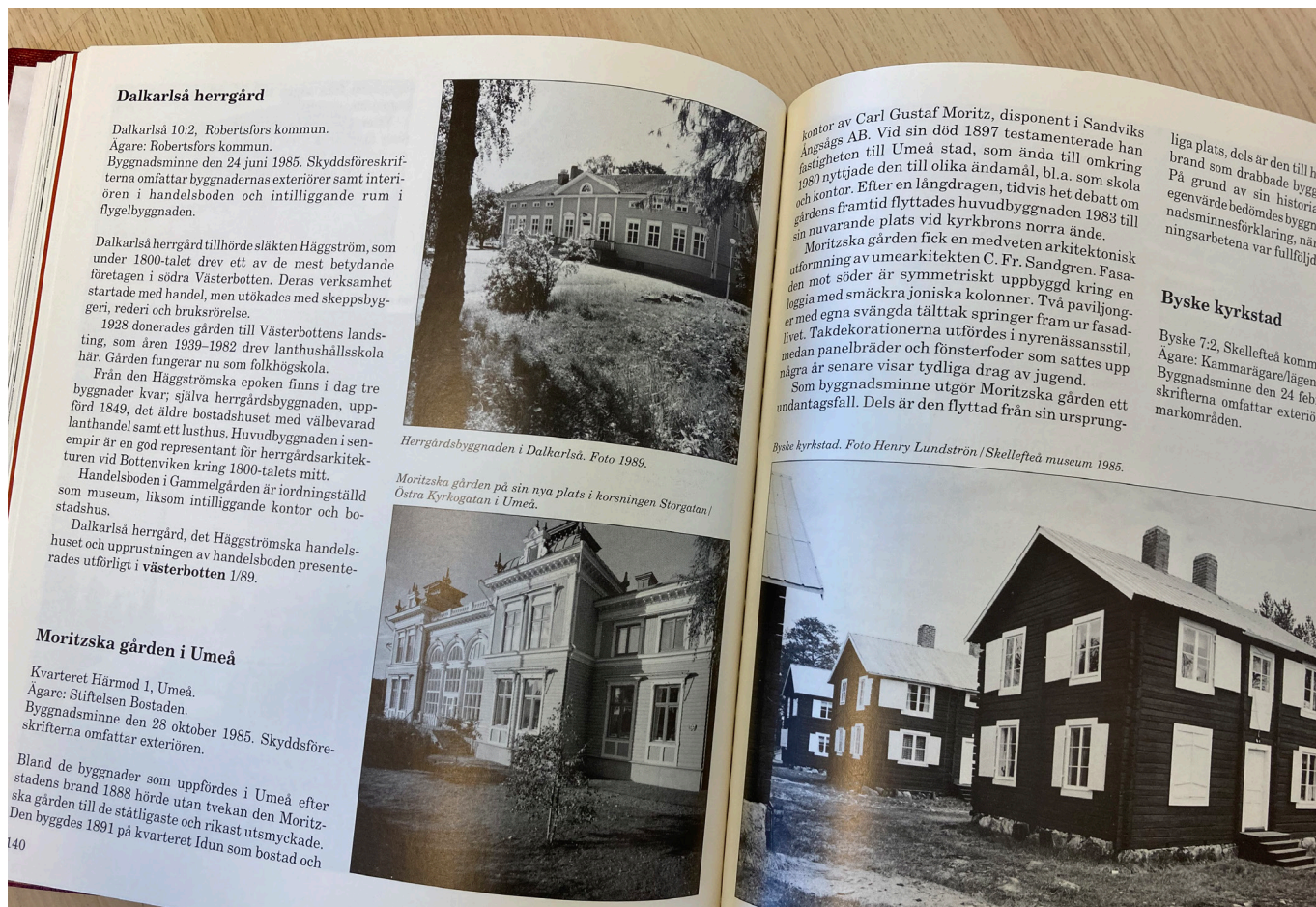
enskilda platser. Karin var en systematisk och ordningssam person och såg till att ett stort arkiv för kulturmiljövärd byggdes upp. Detta kom att ha avgörande betydelse när lagen om riksintressen inom kulturmiljövärderna kom 1987. Riksintressen ska skyddas av miljöbalken mot, som det heter, påtaglig skada – tyvärr ett diffust skydd således. Hursomhelst kom ett femtiotal riksintressen att etableras i Västerbotten. Hennes arbetsuppgifter omfattade hela Västerbotten och bland de insatser som gjordes kan nämnas upprustningen av det samiska Fatmomakke. Men det var inte bara de

storslagnaste miljöerna som intresserade henne. Hon såg också till att den långa björkallén i Bygdeträsk och ett antal stenbroar bevarades.

Ser vi till Karins arbete hade hon mycket att kämpa för och det är troligen för alla de duster som hon utkämpade om enskilda byggnader och miljöer som hon är känd för allmänheten. Hon var stridslysten och orädd och engagerade sig långt utöver vad ämbetet föreskrev. Att försvara Umeå mot hårdföra exploateringsintressen från såväl kommun som enskilda visade sig dock vara en svår uppgift. Samtidigt som Umeå

Den 9 kilometer långa björkallén mellan byarna Bygdeträsk–Kvarnbyn och Avaborg räknas som Europas längsta. Här fotograferad i Kvarnbyn 1979. Fotograf Seth Jansson. Skellefteå museum.

Dalkarlså herrgård

Dalkarlså 10:2, Robertsfors kommun.
 Ägare: Robertsfors kommun.
 Byggnadsminne den 24 juni 1985. Skyddsforeskrif-
 terna omfattar byggnadernas exteriörer samt interi-
 ören i handelsboden och intilliggande rum i
 lygebyggnaden.

Dalkarlså herrgård tillhörde släkten Häggström, som
 under 1800-talet drev ett av de mest betydande
 företagen i södra Västerbotten. Deras verksamhet
 startade med handel, men utökades med skeppsbyg-
 geri, rederi och bruksrörelse.

1928 donerades gården till Västerbottens lands-
 ting, som åren 1939–1982 drev lathushållsskola
 här. Gården fungerar nu som folkhögskola.

Från den Häggströmska epoken finns i dag tre
 byggnader kvar; själva herrgårdsbyggnaden, upp-
 förd 1849, det äldre bostadshuset med välbevarad
 lanthandel samt ett lusthus. Huvudbyggnaden i se-
 nempir är en god representant för herrgårdsarkitek-
 turen vid Bottenviken kring 1800-talets mitt.

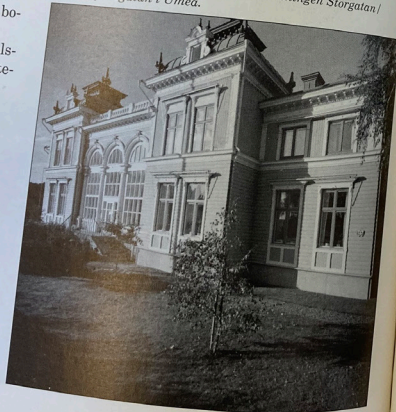
Handelsboden i Gammalgården är iordningställd
 som museum, liksom intilliggande kontor och bo-
 stadshus.

Dalkarlså herrgård, det Häggströmska handels-
 huset och upprustningen av handelsboden presen-
 terades utförligt i **västerbotten** 1/89.

Herrgårdsbyggnaden i Dalkarlså. Foto 1989.

Moritzska gården på sin nya plats i korsningen Storgatan/
 Östra Kyrkogatan i Umeå.

Moritzska gården i Umeå

Kvarteret Härmod 1, Umeå.
 Ägare: Stiftelsen Bostaden.
 Byggnadsminne den 28 oktober 1985. Skyddsfores-
 krifterna omfattar exteriören.

Bland de byggnader som uppfördes i Umeå efter
 stadens brand 1888 hörde utan tvekan den Moritz-
 ska gården till de ståtligaste och rikast utsmyckade.
 Den byggdes 1891 på kvarteret Idun som bostad och

140

kontor av Carl Gustaf Moritz, disponent i Sandviks
 Ångsågs AB. Vid sin död 1897 testamenterade han
 fastigheten till Umeå stad, som ända till omkring
 1980 nyttjade den till olika ändamål, bl. a. som skola
 och kontor. Efter en långdragen, tidvis het debatt om
 gårdens framtid flyttades huvudbyggnaden 1983 till
 sin nuvarande plats vid kyrkbrons norra ände.

Moritzska gården fick en medveten arkitektonisk
 utformning av umearkitekten C. Fr. Sandgren. Fasa-
 den mot söder är symmetriskt uppbyggd kring en
 loggia med smäckra joniska kolonner. Två paviljong-
 er med egna svängda tälttak springer fram ur fasad-
 livet. Takdekorationerna utfördes i nyrenässansstil,
 medan panelbräder och fönsterfoder som sattes upp
 några år senare visar tydliga drag av jugend.

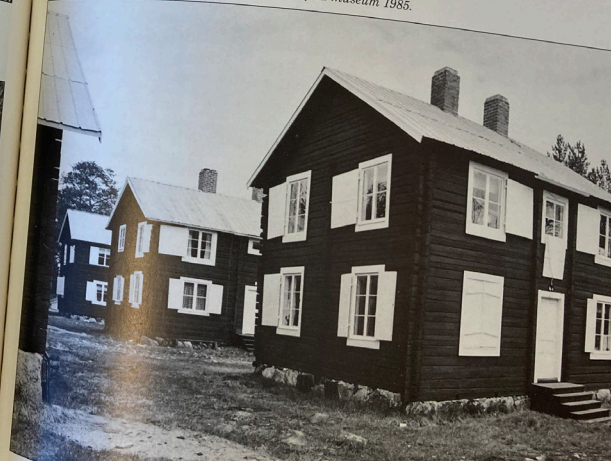
Som byggnadsminne utgör Moritzska gården ett
 undantagsfall. Dels är den flyttad från sin ursprung-

liga plats, dels är den till hä-
 brand som drabbade byggn-
 På grund av sin historia
 egenvärde bedömdes byggnads-
 minnesförklaring, när i-
 ningsarbetena var fullföljda

Byske kyrkstad

Byske 7:2, Skellefteå kommun.
 Ägare: Kammarägare/lägenhet
 Byggnadsminne den 24 februa-
 riterna omfattar exteriören
 markområden.

Byske kyrkstad. Foto Henry Lundström/Skellefteå museum 1985.

Karin Eriksson skriver om Moritzska gården i tidskriften *Västerbotten* nr 3, 1991.

Artikeln går att läsa här: https://www.vbm.se/wp-content/uploads/2017/09/1991_3.pdf

kommun till exempel beslöt att godta den inventering
 som låg som grund för de skyddsvärda miljöerna revs
 hus efter hus. En av de insatser som Karin var nöjd med
 var att hon räddade Moritzska gården. Även om det var
 så att hon i samband med flytten av huset väcktes mitt
 i natten av ett anonymt telefonsamtal som belåtet kon-
 staterade att nu brinner Moritzska gården. Men trots
 att halva huset brann ner beslöts om återuppbyggnad.

Det socialdemokratiska kommunalrådet Margot
 Wikström var mycket aktiv i omdaning av Umeå
 centrum och den som drev frågan om höga hus i cen-
 trum i strid med den godkända bevarandeplanen. En
 strid Karin förlorade var den om Plaza hotell som dels
 innebar en rivning av biografen Odeon, en av få funk-
 tionalistiska byggnader i Umeå, ritat av Denis Sund-
 berg, dels negligerade hennes motstånd mot att föra in
 höghus i centrum. I den kampen fälldes många hårda
 ord från politikerna som dock erkände att hon gjorde
 ett bra jobb men samtidigt tog de avstånd från konsek-
 kvenserna av kulturminnesvården. Kommentarer
 mot Karin i media var spydiga och även om hon inte
 visade något utåt måste debattklimatet varit påfres-

tande. Kvarteret Balder, som in på 1980-talet hade kvar
 en stor del av sin trähusbebyggelse, kämpade Karin för,
 en till dels fäfang kamp eftersom husen mot det som
 skulle bli Renmarkstorget revs och bebyggdes med en
 för den tiden typisk men intetsägande arkitektur.
 Karin Eriksson utkämpade således många strider när
 det gällde att värna om bevarandet av enskilda byggnader
 och hela kulturmiljöer. Redan under sin tid vid
 museet deltog hon i motståndet mot kyrkbron som ju
 kom att splittra hela miljön kring kyrkan.

Karin var mycket duktig på det utåtriktade arbetet
 och hade ett brett kontaktnät. Hon var orädd, kunde
 bli arg och ta strid. Hon lyckades driva igenom att
 Umeå stads centrala delar med fasad mot älven klassa-
 des som riksintresse när detta var möjligt 1987. Redan
 då var Umeå en sargad stadsmiljö där mycket av den
 gamla staden hade rivits och utvecklingen har visat att
 det var mycket svårt att försvara Umeå stadsbild mot
 enskilda fastighetsägare och kommunens planerare.

Ett framträdande drag hos Karin var inte bara att
 hon skötte sitt arbete mycket pliktstroget och deltog
 i debatterna utan att hon också var en mycket aktiv

Våren 1991 ockuperade ungdomar den rivningshotade biografen Odeon vid Storgatan i Umeå.
Fotograf: okänd. Ur Umeå hardcorearkiv, Folk rörelsearkivet i Västerbotten.

folkbildare. Hon höll otaliga föredrag, ledde stadsvandringar bland annat i Föreningen för byggnadskulturs regi. Denna förening hade bildats 1976 på initiativ av Karin Eriksson. Föreningen samlade många av stadens byggnadsvårdsintresserade och kom att bli en viktig opinionsbildare. Föreningen bjöd in till föredrag, ordnande stadsvandringar, instiftade ett pris, Umeåspiran som kunde delas ut både till nybyggnader och upprustade äldre miljöer.

När Västerbottens museum inrättade stiftelsen Helge Lindens minne 1968 blev Karin Eriksson dess sekreterare och satt med i stiftelsens inköpsgrupp. Hon var således en drivande, föreningsaktiv person. I Västerbottens läns (numera Umeå) konstförening var hon ordförande från mitten av 1980-talet. Hon var även engagerad i Olofsfors bruk där inventering och kunskapsutveckling kring verksamheten på bruket ledde fram till bildandet av en stiftelse som vill rusta upp och göra platsen tillgänglig för besök. Olofsfors bruk är idag klassat som riksintresse. I detta sammanhang kan nämnas de så kallade kulturrummen som Karin tog initiativ till att inrätta. De finns bland annat i Olofsfors, Fatmomakke, Ratan och på Holmön.

Ett annat projekt som hon ägnade stor uppmärksamhet var Blå vägen och förbindelsen med Umeås vänort

Petrozavodsk, Blå vägens slutstation i öster. Hon började redan under sina sista år på länsstyrelsen med att arbeta med Blå vägen och fortsatte därmed efter pensioneringen. Hon ville ordna hjälp med att rusta upp de delar av vägen som hade behov av detta. Hon till och med lärde sig ryska för att bättre kunna kommunicera med företrädare för vänorten.

Karin var oförtröttlig i sitt arbete och oförtröttlig som företrädare för kulturmiljön i Västerbotten. Lite uppmärksammat har varit att hon på förslag av Rolf Sixtensson tilldelades Olof Högborg-plaketten 2012 för det arbete som hon utfört för kulturmiljöerna i Västerbotten. Karin tilldelades även 1994 Umeå kommuns Minervabelöning för sina insatser som kulturbevarare.

Karin Eriksson hade sitt främsta sammanhang inom familjen men också bland många olika människor som delade hennes omfattande konst-, musik- och litteraturintressen. Hon var också ornitologiskt intresserad, intresset för naturen hade följt med från föräldrahemmet.

In i det sista var hon engagerad i det som varit hennes livsuppgift, intresset för och arbetet med äldre bebyggelse, dess historia vård och bevarande. Hösten 2013 skrev hon två artiklar i den jubileumsbok om Umeå som utkom 2014. Den ena artikel handlade om

rådhuset och den andra om det moderna Umeå. I den artikeln visar hon sitt engagemang för vad hon uppfattade som en god stadsmiljö. Karin upphörde aldrig att försvara värden som hon ansåg omistliga och ju äldre hon blev desto friare kände hon sig att uttala sin mening.

Sedan 2009 hade Karin Eriksson levt med en cancersjukdom. Under stora delen av sin egen sjukdom var det emellertid makens då alarmerande sjukdom som tog tid och kraft i anspråk. Medan han återhämtade sig blev Karin allt sjukare och dog i april 2014. Hon ligger begravd på Norra kyrkogården i Umeå.

Referenser

Vadstena möte. Ett kvartssekel med länsantikvarierna
(Uppsala 2003)

Nekrolog VK

Eriksson, Karin, *Studier i Umeå stads byggnadshistoria*
(Umeå 1975)

Umeå 1814–1914 (Umeå 2014)

Klippbok (privat ägo)

Intervjuer

Anders och Lena Lundström bror och svägerska
den 9 maj 2016

Länsantikvarie Bo Sundin den 11 maj och 17 maj 2016

Byggnadsvårdare Rolf Sixtensson den 12 maj 2016

F.d. stadsarkitekt Hans Åkerlind

Katarina Ågren

Klara Eriksson, dotter, den 17 maj 2016

GLÖM INTE ATT UPPGE
FÖRFATTARNAMN OCH KÄLLA
NÄR DU HÄNVISAR
TILL DENNA ARTIKEL